

Руслана Труба

к. і. н., доцент кафедри гуманітарних дисциплін,
Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського

ВАЖКО ГОВОРИТИ ПРО ВАЛЕНТИНА МОРОЗА У МИНУЛОМУ ЧАСІ: ЗАМІСТЬ КВІТІВ НА МОГИЛУ

ЙОГО наскрізь непримітна могила загубилася серед величі та вічного спокою Личаківського цвинтаря. Поруч з ВЕЛИКИМИ, і водночас захищений від світу. Непримітну могилу допомагає ідентифікувати напис на хресті: Мороз Валентин Якович (1936–2019).

Не віриться, що про Валентина Яковича ми говоримо в минулому, що нині не зустрінемо його іронічного погляду, не почуємо його дотепних жартів.

На жаль, час невблаганний, за вікном гарячий травень 2021 року та спомин про ЦЮ ЯСКРАВУ ПОСТАТЬ ще доволі свіжий, і болісно усвідомлювати, що у засвіти відходять НАЙКРАЩІ...

У радянській школі про В. Мороза звісно ж не говорили, прикро, та на уроках історії України в 11 класі, а це далекий 1993–1994 н. р., теж не згадували. Відкрила для себе Валентина Мороза, лише тоді, коли навчалася на істафаці Тернопільського педуніверситету, прочитавши есеї «Серед снігів». Вважаю, що саме тоді відбулося перше, усвідомлене знайомство не лише з працею Валентина Яковича, а й з його філософією, його інакшістю. Відтоді для мене особисто викрастилізувався образ В. Мороза. **М О Р О З – це «ломикамінь», той як і «несть им числа» став загрозою, «корозією» для міці совітського «залізомуру», той, кого совітський монстр, хотів деактивувати тюрмами і таборами.**

Яким же було моє здивування, коли далекого 2006 року, Олег Полянський розповів про те, що Валентин Якович працює на кафедрі гуманітарних дисциплін ЛДУФК, пам'ятаю його фразу: «Навчаючись

на п'ятому курсі істфаку Львівського університету, таємно читаючи заборонені есеї Мороза, які нам дав студент медінституту Григорій Рокита, ніколи б не міг подумати, що через 33 роки наші письмові столи стоятимуть поряд».

Особисто з Валентином Яковичем уперше зустрілася погідного квітневого дня 2007 року, тоді ще працювала учителькою в Старицькій середній школі (Яворівщина) і брала участь у конкурсі «Класний керівник року», однією з вимог якого було проведення виховного заходу із залученням громадського діяча. У мене не виникло найменшого сумніву щодо того, кого з відомих запросити. Думка про те, що зустріч має відбутися саме із Валентином Морозом, відразу так би мовити була реалізована, звісно, за безпосереднього сприяння і допомоги Олега Полянського. Сенсацією для колективу школи стало те, що відбудеться зустріч із відомим істориком та дисидентом В. Я. Морозом. Усі з нетерпінням чекали шановного гостя. Оксана Зіновіївна Шпаковська, учителька української мови та літератури, моя колега і добра приятелька, яка, на превеликий жаль, передчасно відійшла за межу на рік раніше від Валентина Яковича, для такої okazji запропонувала провести зустріч у своєму кабінеті.

Пригадую подив колег, коли у клас увійшов Валентин Якович. Підтягнутий, із чіпким поглядом, зрілий чоловік, вбраний у шкіряну куртку. Ми ж звикли до «піджаків». Він дуже відрізнявся від усіх тих гостей, хто будь-коли був у стінах нашої школи. Після короткого представлення слово надали В. Я. Морозу. Його легка, невимушена промова дуже швидко підкорила прискіпливу учительську аудиторію. Його гасла: «Будьмо Українцями! Виховуймо дітей, як Українців!», «Можна вигнати українця з України, але не можна вигнати Україну з Українця» назавжди запам'яталися старицьким учителям.

2007 – рік політичної кризи, дострокових парламентських виборів. Звісно, без політики не обійшлося, він акцентував на тому що «треба мислити категоріями національними, а не партійними». Непомітно спливав час нашої зустрічі. Теплим спомином про неї є світлини та перший том «Історії України» з автографом, подарований бібліотеці школи та окремим учителям. До речі, В. Я. Мороз є Почесним гостем Старицької СЗОШ.

Через місяць знову зустрілася з Валентином Яковичем. Це було 20 травня 2007 року на святі Героїв у Білогорщі та меморіалі воїнів Української Галицької Армії на Личаківському цвинтарі.

Добре пам'ятаю, як Олег Полянський, завідувач кафедри гуманітарних дисциплін, виношував ідею популяризації історика та дисидента В. Мороза і його праць в нашому університеті. Дотримуючись принципу: задумав – реалізував, Олег Арсенович та колектив кафедри гуманітарних дисциплін 2008 р. провели захід, приурочений до 72-річчя Валентина Яковича. Ніколи не забуду подиву та великих очей декого з професорсько-викладацького складу, коли вони дізнавалися про ніби відомого, але зовсім незнамого для себе В. Мороза.

Мабуть, не є таємницею те, що впродовж понад 10 років у нашому маленькому помешканні була справжня лабораторія з дослідження постаті Валентина Яковича. Валентин Мороз – фактично став членом нашої родини. Його праці, десятки примірників журналу «Анабазис», виписки, розмови все було пов'язано з цією легендарною постаттю.

Валентине Яковичу, Ви назавжди для мене запам'яталися тим, хто зачаровував словом, Вам не була притаманна квазіпатріотична пишномовність та патетична афектація. У Вас був свій, ні на кого не схожий «морозівський» публіцистичний хист і стиль. Попри вашу світового рівня славу, Ви, як і годиться, належали до людей скромних.

Ваші жарти та гуморески завжди були доречними і ніколи нікого не ображали. Вони залишали добрий післясмак... Ваші праці розібрані на цитати, окремі цитати стали афоризмами. Їх десятки... Саме зараз пригадалася одна з моїх найулюбленіших: «Я добре знаю московську психологію і знаю, що московським міністрам можна менше довіряти, ніж мафії з Бронксу».

Ви писали, говорили і робили те, що відображало Вашу світоглядну позицію. У одному з дописів на сторінках «Свободи» прочитала про Вас блискучі слова: «Він не мав ні армії, ані зброї, але мав сильну волю». Тому дозвольте закінчити Вашими ж словами: «Сидіти за ґратами нікому не легко. Але не поважати себе – ще важче. І тому будемо битись!» І ви бились...